

HILARY
MANTEL

VEIDRODIS IR
ŠVIESA

Iš anglų kalbos vertė
Urtė Liepuoniūtė

KULTINĖS KNYGOS

Sofoklis

VILNIUS, 2020

PIRMA DALIS

I

Griūtis (I)

Londonas, 1536 m. gegužė

Vos karalienei nukerta galvą, jis išeina. Alkis raižo skrandį primindamas, kad pats laikas antriems pusryčiams arba galbūt ankstyviems pietums. Aplinkybės kaip šį rytą susiklostė pirmą kartą, tad nėra ir taisyklių, kuriomis būtų galima vadovautis. Žiūrovai, atsi-klaupę išlydėti myriop pasmerktos sielos, dabar stojasi ir užsivožia skrybėles. Jos pridengia priblokštus veidus.

Bet tada jis apsigrėžia, kad padėkotų budeliui: šis atliko savo pareigą elegantiškai, ir nors karalius jam daug moka, vis vien svarbu atkreipti dėmesį į gerą tarnautoją ir atsilyginti padrašinimu, ne vien pinigais. Kadaisė jis buvo vargšas, tad žino tai iš patirties.

Liaunas kūnas tįso ant ešafoto pilvu į žemę, išskėstomis rankomis, skendi rubino raudonumo baloje, kraujas sunkiasi per lenteles. Prancūzas – budelį jie atsikvietė iš Kalė – pakėlė nukirstą galvą, suvyniojo į drobę ir padavė vienai iš šydu prisidengusių moterų, lydėjusių Aną paskutinėmis gyvenimo akimirkomis. Jis matė, kaip perėmusi gniutulą moteris suvirpėjo nuo pat galvos iki kojų pirštų. Vis vien laikė jį tvirtai – žmogaus galva daug sunkesnė, nei galėtum pamanyti. Kadaisė jis kovėsi karo lauke, tad ir tai žino iš patirties.

Moterys laikėsi pagirtinai. Ana jomis didžiuotųsi. Jos nė vienam vyrui neleis prisiliesti prie karalienės: atstačiusios delnus su laikė visus, mėginusius padėti. Moterys įsibrenda į kraujo klaną, pasilenkia virš smulkaus lavono. Jis girdi, kaip jos įkvepia ir suėmusios už drabužių kilsteli tai, kas liko iš Anos; jos bijo, kad audinys perplyš ir pirštai prilies stingstantį kūną. Visos mėgina apeiti kraujo persunkusią pagalvėlę, ant kurios ji klūpėjo. Akies kamupečiu pastebi kažką šmėstelint: liesą, vietoje nenustygstantį vyrą odine

liemene. Tai Frensis Brajanas, landus dvariškis, buvo išėjęs pranešti Henrikui, kad šis pagaliau yra laisvas. Frensiu gali pasikliauti, mažo, Frensis – negyvos karalienės pusbrolis, bet negalima užmiršti, kad giminiuojasi ir su būsima ja karaliene.

Kadangi nebuvo pasirūpinę karstu, Tauerio pareigūnai surado skrynią strėlėms. Joje užtenka vietos nedideliam kūnui. Galvą laikanti moteris pagarbiai tūpteli su savo permirkusiu nešuliu ir paguldo jį prie Anos pėdų, mat daugiau nėra kur. Paskui atsistoja, persižegnoja. Šalia stovinčios atkartoja gestą, sujuda ir jo paties ranka – bet tada susiprotėja ir, užuot žegnojęsis, sugniaužia ją į kumštį.

Moterys žvilgteli paskutinį kartą. Tuomet žengia ataturpstos, atitraukusios rankas nuo savo apdarų, tarsi bijotų juos ištepti. Vienas iš komendanto Kingstono vyrų pasiūlo drobinių rankšluosčių, bet jau per vėlu.

– Šie žmonės stulbina, – jis kreipiasi į prancūzą. – Net karsto nepasiruošė, nors turėjo šitiek laiko! Juk žinojo, kad ji mirs. Jie tuo nė kiek neabejojo.

– O gal jūs klystate, *maitre* Kremueli (nė vienas prancūzas nesugeba ištarti jo pavardės). Galbūt jie dvejojo, nes manau, ir pati ponija vylėsi, kad karalius atsiųs pasiuntinuką ir viską nutrauks. Net lipdama laipteliais ji žvalgėsi per petį – ar pastebėjote?

– Karalius apie ją negalvojo. Dabar jam rūpi tik naujoji nuotaka.

– *Alors*, gal šįkart labiau pasiseks, – taria prancūzas. – Reikia viltis. Jeigu man teks sugrįžti, padidinsiu mokestį.

Tada nususuka ir ima šluostyti kalaviją. Tai daro su meile, tarsi ginklas būtų jo bičiulis.

– Toledo plienas, – duoda pasigėrėti. – Vis dar tenka keliauti pas ispanus, kad gautum tokią geležtę.

Kromvelis perbraukia metalą pirštu. Dabar į jį pažiūrėjęs nė nenumanytum, kad jo tėvas buvo kalvis; jį traukte traukia geležis, plienas, visa, ką galima iškasti žemėje ir iškalti, visa, kas lydyta, formuota plaktuku ir užaštrinta. Budelio ginkle išgraviruotas Kristus erškėčių vainikas ir maldos žodžiai.

Žiūrovai pamažu skirstosi, išsivaikšto dvariškiai, oldermenai ir miesto pareigūnai, šilku pasidabinusių ir aukso grandinėmis apsikarsčiusių vyrų grupelės, ponai, pasipuošę Tiudorų livrėjomis

ir Londono gildijų emblemomis. Būriai liudininkų ir nė vieno iki galo suvokiančio, ką išvydo; jie supranta, kad karalienė negyva, bet viskas įvyko per greitai, kad pasiektų sąmonės gelmes.

– Ji nesikankino, Kromveli, – sako Čarlzas Brandonas, Safolko hercogas.

– Milorde, būkite ramus, tikrai kankinosi.

Brandonas jam šlykštus. Net tada, kai visi atsiklaupė, hercogas nė nekrustelėjo; taip neapkentė karalienės, kad neparodė nė tiek pagarbos. Jis prisimena, kaip neryžtingai ji ėjo ešafoto link: kaip ir sakė prancūzas, žvilgsnis vis nukrypdavo per petį. Net tardama paskutinius žodžius, prašydama žmonių melstis už karalių, ji dairėsi virš minios. Tačiau neleido, kad viltis atimtų stiprybę. Reta moteris laukdama galo turi tiek tvirtybės, ne itin dažnai ją parodo ir vyrai. Jis matė, kad ji ėmė virpėti, bet tiktai sukalbėjusi paskutinę maldą. Ant ešafoto nebuvo kaladės, prancūzas iš Kalė jos nenaudojo; Anai teko klūpėti išsitiesusiai, be atramos galvai. Viena iš moterų užrišo jai akis. Ji nematė kalavijo, nematė net jo šešelio, ašmenys perrėžė kaklą vienu aiktelėjimu, lengviau nei žirklys šilką. Mes visi – na, didžiuma, ne Brandonas – apgailestaujame, kad viskas turėjo šitaip baigtis.

Guobinė skrynčia nunešama į koplyčią, kur vėliavos jau pakeltos, ir Anos kūnas gali atgulti šalia brolio, Džordžo Bolino.

– Kol buvo gyvi, dalinosi lovą, – pokštuoja Brandonas, – tad visai pritinka dalintis ir kapą. Pažiūrėsim, kaip dabar vienas kitam bus meilūs.

– Eime, pone sekretoriau, – ragina Tauerio komendantas. – Pasirūpinau priešpiečiais, jeigu suteiksite man tokią garbę. Visi šįryt anksti kėlėmės.

– Ir jūs galėsite valgyti, sere? – jo sūnus, Gregoris, niekad anksčiau nebuvo matęs žmogaus mirštant.

– Privalome dirbti, kad valgytume, ir valgyti, kad pajėgtume dirbti, – moko Kingstonas. – Kokia nauda karaliui iš tarno, kuris išsiblaškęs vien todėl, kad negavo duonos kriaukšlės?

– Išsiblaškęs, – Gregoris pakartoja. Sūnų neseniai išsiuntė mokyti oratorystės meno, ir nors jam vis dar trūksta įgūdžių, kad priblokštų klausytojus, jis ėmė kur kas labiau domėtis paskirais žodžiais. Kartais, rodos, stabteli ties kuriuo nors ir kruopščiai nagrinėja. Kitą-

kart atrodo, lyg baksnotų juos pagaliu. O kartais – ir šis palyginimas neišvengiamas – tyrinėja juos, kaip kad šunelis vizgindamas uodegą tyrinėtų kito šuns išmatas. Sūnus kreipiasi į komendantą:

– Sere Viljamai, ar Anglijos karalienei kada nors anksčiau buvo įvykdyta mirties bausmė?

– Kiek žinau – ne, – atsako komendantas. – Ar bent jau ne man tarnaujant, jaunuoli.

– Mat kaip, – sako Kromvelis. – Tad visos klaidos pastarąsias kelias dienas padarytos tik iš patirties stokos? Iš pirmo karto neįmanoma visko atlikti kaip reikiant?

Kingstonas širdingai nusijuokia. Greičiausiai mano, kad jis juokauja.

– Matote, lorde Safolkai, – jis kreipiasi į Čarlzą Brandoną. – Kromvelis sako, kad man reikia praktikuotis kapoti galvas.

„Aš ne taip sakiau“, – pagalvoja.

– Kaip pasisėkė, kad radote skrynią strėlėms.

– Aš būčiau paguldęs ją į mėšlo krūvą, – sako Brandonas. – O po ją pakišęs brolių. Ir būčiau privertęs tėvą žiūrėti. Nesuprantu jūsų, Kromveli. Kam palikote jį gyvą regzti sąmokslų?

Jis atsigręžia įsiutęs: paprastai pyktį jam tenka suvaidinti.

– Milorde, pats esate ne kartą įžeidęs karalių, o paskui kelia-klupsčia maldavęs atleidimo. Ir net neabejoju, kad būdamas tu, kas esate, vėl jį įžeisite. Kas tada? Ar norėtumėte valdovo, kuriam svetimas gailestingumas? Jeigu mylite karalių – o jūs teigiate, kad mylite, – retkarčiais pagalvokite apie jo sielą. Vieną dieną jis stos prieš Dievą ir už viską atsakys. Jeigu sakau, kad Tomas Bolinas nekelia karalystei pavojaus, vadinasi, nekelia. Jeigu sakau, kad jis ramiai gyvens ir nekels triukšmo, – taip ir bus.

Per veją atitrepsintys dvariškiai smalsiai juos nužiūri: Safolką ir jo didžiulę barzdą, žaibus svaidančias akis ir plačią krūtinę ir karaliaus sekretorių – niūrų, pakumpusį, kampuotą. Jie atsargiai prasiskiria, aplenkia besivaidijančius, paskui vėl sueina į grupes ir šnekučiuojasi.

– Dėl Dievo, – šūkteli Brandonas. – Ir jūs mane mokysite? Mane? Karalystės perą? Jūs, kilęs iš niekur?

– Esu ten, kur mane paskyrė karalius. Ir mokysiu jus kaskart, kai bus ko išmokyti.

Kromvelis sako sau: ką tu darai? Paprastai jis – mandagumo įsikūnijimas. Bet jeigu net per egzekuciją negali sakyti tiesos, tuomet kada ją pasakysi?

Akies kraštelio žvilgteli į sūnų. Nuo Anos karūnavimo praėjo treji metai be mėnesio: tiek visi pasenome. Vieni iš mūsų tapo išmintingesni, kiti – aukštesni. Sužinojęs, kad turės dalyvauti egzekucijoje, Gregoris kaipmat atsisakė: „Aš negaliu. Moters – aš negaliu.“ Tačiau išlaikė santūrią išraišką ir suvaldė liežuvį. Kaskart išėjęs į viešumą, jis mokė Gregorį, žinok, kad žmonės tave stebi ir tikrina, ar tiksi man į įpėdinius karaliaus tarnyboje.

Jie pasitraukia, kad nusilenktų Ričmondo hercogui, Henrikui Ficrojui, karaliaus pavainikiui. Jis dailus vaikinys, iš tėvo paveldėjo rausvą odą ir plaukus; trapus, liaunas augalėlis, berniukas, nepasiekęs brandos. Jis linkteli:

– Karaliaus sekretoriau? Šįryt Anglija tapo geresne šalimi.

– Milorde, jūs taip pat nepriklaupėte. Kodėl? – klausia Gregoris.

Ričmondas parausta. Jis supranta pasielgęs netinkamai ir išsiuoda taip pat, kaip ir jo tėvas; tačiau lygiai kaip ir tėvas atkakliai gins savo teisumą.

– Neketinu veidmainiauti, Gregori. Mano tėvas pareiškė, kad Bolin būtų mane nunuodijusi. Sakė, ji tuo gyresi. Ką gi, išsigimėliškas svetimavimas iškilo į viešumą, ir dabar ji gavo, ko nusipelnė.

– Jūs nesergate, milorde? – sau mintyse: vakar padaugino vyno, kėlė tostus už savo ateitį, tuo galima neabejoti.

– Aš tik pavargęs. Eisiu numigti. Padės pamiršti visą šį spektaklį. Gregoris palydi hercogą žvilgsniu.

– Ar manote, kad jis galėtų tapti karaliumi?

– Jeigu taps, prisimins tave, – sako jis linksmai.

– Ak, jis jau mane pažįsta. Ar aš suklydau? – klausia Gregoris.

– Išsakyti, ką galvoji, nėra klaida – tam tikrais atvejais. Nors jie pasistengia, kad sakyti tiesą būtų skausminga. Tačiau vis tiek privalai.

– Nemanau, kad kada nors tapsiu teisininku, – sako Gregoris. – Niekad taip ir neišmoksiu, kada kalbėti, o kada patylėti, kada žiūrėti, o kada nusi sukkti. Sakėt, tą akimirką, kai švystels geležtė, ji mirs; tą akimirką liepėte nuleisti galvą ir užsimerkti. Tačiau aš mačiau, jūs žiūrėjote.

– Žinoma, kad žiūrėjau, – jis suima sūnaus ranką. – Tarsi velionė karalienė būtų galėjusi vėl užsidėti galvą, čiupti kalaviją ir nusiųsti mane iki pat Vestminsterio.

„Ji gal ir negyva, – galvoja, – bet vis tiek gali mane sužlugdyti.“

Pusryčiai. Kepalai puikios baltos duonos, stiprus vynas, nuo jo ima suktis galva. Norfolko hercogas, velionės dėdė, linkteli jam:

– Didžiama negyvėlių nė netilptų į skrynią, a? Reikėtų nukapati rankas. Kaip manote, Kingstonas tai įveiktų?

Gregoris nustebeš:

– Seras Viljamas ne ką vyresnis už jus, milorde.

Šaižus juokas:

– O tu manai, kad visi, kam per šešiasdešimt, betinka tik poteriams kalbėti?

– Jis įsitikinęs, kad iš jų reikėtų išvirti klijus, – Kromvelis apkabina sūnų per pečius. – Ir netrukus virs savo tėvą, ar ne taip?

– Bet jūs daug jaunesnis už milordą Norfolką, – Gregoris pasisuka į hercogą, kad tas aiškiai girdėtų. – Mano tėvo sveikata puiki, jeigu neskaitysim karštiligės, kamavusios Italijoje. Tiesa, kad jis daug dirba, tačiau tiki, kad darbas dar nieko nenuvarė į kapus, jis dažnai tą kartoja. Daktaras sako, kad jo ir patrankos sviedinys nepribaigtų.

Šiuo metu velionės karalienės skrynija jau užkalta ir minia grūdasi prie durų. Stumdosi miesto pareigūnai, kiekvienas trokšta su juo pasikalbėti. Visi klausinėja to paties: pone sekretoriau, kada pamatysime naująją karalienę? Kada Džeinė suteiks mums garbę? Ar ji riedės gatvėmis, ar plauks karališkąja barža? Kokius herbus ir emblemas pasirinks, kokį devizą? Kada liepti dailininkams ir amatininkams pradėti darbus? Ar greit karūnavimas? Kokią dovaną galėtume paruošti, kad pamalonintume karalienę?

– Pinigai visada tinkama dovana, – jis atsako. – Nemanau, kad iki vedybų pamatysime ją viešumoje, tačiau jos neužtruks. Ji dievobaiminga ir senamadiška, tad palankiai priims visas vėliavas arba dažytus audinius, kuriuose vaizduojami angelai, šventieji arba Švenčiausioji Mergelė.

– Taigi, – siūlo lordas meras, – galime pasidairyti, ką išsaugojo me nuo karalienės Kotrynos laikų?

– Būtų apdairu, sere Džonai, ir sutaupyti miesto lėšų.

– Turime šv. Veronikos gyvenimą vaizduojantį triptiką, – įsiterpia senyvas gildijos narys. – Pirmojoje plokštėje ji rauda prie kelio į Kalvarijos kalną, o Jėzus neša kryžių. Antrojoje...

– Žinoma, – jis murma.

– ...antrojoje šventoji šluosto mūsų Išganytojui veidą. Trečiojoje laiko kruviną drobę, kurioje galime įžiūrėti Kristaus atvaizdą, aiškiai įsispaudusį tauriame kraujyje.

– Mano žmona pastebėjo, – sako komendantas Kingstonas, – kad širyt ponias nesidėjo jai įprasto galvos apdangalo ir pasirinko tokį, kokius mėgo velionė Kotryna. Ji svarsto, ką tai galėtų reikšti.

Galbūt iš mandagumo, galvoja: mirštanti karalienė jau mirusiai. Ši rytą jiedvi susitiks jau kitoje karalystėje ir, be jokios abejonės, turės apie ką pasikalbėti.

– Jeigu mano dukterėčia būtų mėgdžijusi Kotryną kitais požiūriais, – sako Norfolkas, – jeigu būtų buvusi paklusni, tyra ir nuolanki, galbūt vis dar nešiotų galvą ant pečių.

Gregoris taip nustemba, kad žengteli atbulas, link lordo mero.

– Bet milorde, Kotryna nebuvo paklusni! Argi ji metų metus nepriešgyniavo karaliui, nors šis liepė jai išvykti ir išsiskirti? Argi jūs pats nevykote į kaimą jos paspausti, o ji užsirakino kambaryje, ir jūs buvote priverstas dvylika Kalėdų dienų rėkauti už durų?

– Tai buvo milordas Safolkas, – trumpai nukerta hercogas. – Dar vienas niekam tikęs nukaršėlis, a, Gregori? Tai Čarlzas Brandonas – ana ten, milžinas su didele barzda. Aš – karštakošis džiūsna. Įžiūri skirtumą?

– Ak, – sako Gregoris, – dabar prisimenu. Mano tėvui taip patiko ta istorija, kad vaidinome ją per Tris Karalius. Pusbrolis Ričardas vaidino milordą Safolką, prisiklijavęs vilnonę barzdą iki juosmens. Ponas Reifas Sadleris apsitaisė sijonu ir vaidino karalienę, įžeidinėjančią hercogą ispaniškai. O mano tėvas vaidino duris.

– Gaila, kad nemačiau, – Norfolkas patrina nosies galiuką. – Ne, sakau tai kuo rimčiausiai, Gregori, tikrai gaila.

Jiedu su Čarlzu Brandonu yra seni konkurentai, ir nė vienas nepraleidžia progos pasimėgauti kito pažeminimu.

– Įdomu, ką vaidinsite per šias Kalėdas?

Gregoris išsižioja ir vėl užsičiaupia. Ateitis – tai neaiški tuštuma. Kromvelis įsiterpia, kol sūnus neprakalbo.